”Borde inte det som tillhör infrastrukturens allra mest centrala delar – elnätet – ägas av det offentliga?”

Kolumnen

Många har upprörts över beskedet om höjningen av nätavgifterna. Ökade intäkter, argumenterar nätbolagen, behövs för att vi ska kunna genomföra de investeringar regeringen begärt. I vad mån investeringarna är nödvändiga eller kan utföras på ett billigare sätt vet vi inte. Vi är hänvisade till bolagens bedömningar ty de uppgifter de lämnar går inte att kontrollera.

Nätbolagens situation är speciell. På en vanlig marknad råder konkurrens som tvingar företagen till effektivitet. Men på nätmarknaden har bolagen monopol oavsett om de verkar på lokal, regional eller nationell nivå. De producerar en vara som kräver vare sig marknadsföring eller produktutveckling. Efterfrågan är stabil och enkel att prognostisera.

Elkunderna kan inte göra annat än betala. Protestera lönar sig inte och byta nätbolag går inte.

Ställverk utanför Skurup. FOTO: JOHAN NILSSON/TT

För att förstå hur vi kunde hamna här får vi gå 30 år tillbaka då elmarknaden avreglerades. Lagstiftarna förstod att nätens ställning som naturliga monopol krävde särskild reglering för att hindra nätbolagen från att ta ut ”oskäliga” priser. Sålunda infördes i ellagen en bestämmelse om att ”nättarifferna skall vara skäliga och utformade på sakliga grunder. Vid bedömning av en nättariffs skälighet skall konsumentintresset särskilt beaktas. Hänsyn skall dessutom tas till kravet på rimlig avkastning i nätverksamheten” (4 kap, 1§).

Men paragrafen är vag och svår att tillämpa. Av lagens förarbeten framgår visserligen att konsumentintresset ska väga tyngst men inte hur mycket tyngre än nätbolagens. Inte heller gavs någon vägledning i hur begreppen skälig och rimlig ska tolkas. Det tvingade fram en översyn av lagen och i det förslag regeringen därefter lämnade till riksdagen var konsumentintresset struket. Utan motivering.

Paragrafen har därefter byggts ut flera gånger till föga nytta. Ty alltjämt väntar frågan på vad som är skäligt och vad som är en rimlig avkastning på ett svar. Denna brist på klarhet har skapat ett tolkningsutrymme som gagnat nätbolagen och gjort myndighetens ansträngning att bromsa deras krav hart när omöjlig.

Trots att kritiken periodvis var kraftig har regeringen i praktiken gett nätbolagen fria händer. Regeringen hade ju, om den funnit det önskvärt säger regelverket, kunnat skärpa kraven på beräkningen av avkastningen. Ett monopolföretag som bedriver en närmast riskfri verksamhet ska inte räkna med en högre avkastning än den riskfria räntan ofta mätt som statsskuldsräntan. Så fungerar det på de finansiella marknaderna världen över. Så borde det också stå i ellagen.

Att ersätta rimlig avkastning med den riskfria löser inte alla problem. Ett radikalare grepp vore att väcka frågan om ägandet. Känslig javisst, men på vad sätt är ett privat monopol att föredra framför ett offentligt? Och borde inte det som tillhör infrastrukturens allra mest centrala delar – elnätet – ägas av det offentliga och inte det privata? Den frågan ställdes inte för 30 år sedan men än är det inte för sent att ställa den.

Anne-Marie Pålsson
anne-marie.palsson@nsk.lu.se
Anne-Marie Pålsson är docent i nationalekonomi och tidigare riksdagsledamot (M).